West-Friese Archeologische Rapporten 76

Streekweg 289-293, gemeente Drechterland

Een archeologisch bureauonderzoek

J.T. Verduin

West-Friese Archeologische Rapporten 76

Streekweg 289-293

Een archeologisch bureauonderzoek

J.T. Verduin

Hoorn 2014

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 76

Titel:	Streekweg 289-293, gemeente Drechterland. Een archeologisch bureauonderzoek.
Onderzoekslocatie:	Streekweg 289-293 (Disworld)
Gemeente:	Drechterland
Projectnummer:	400
Centrumcoördinaat:	x: 141.024 y: 523.148
Opdrachtgever:	Woningstichting Het Grootslag (Dhr. J. Huisman)
Uitvoerder:	Archeologie West-Friesland
Veldwerk:	J.T. Verduin (archeoloog, Archeologie West-Friesland) J. van Leeuwen (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Auteurs:	J.T. Verduin
Redactie:	M.H. Bartels (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
GIS:	H. de Weerd T.M. Perger
Opmaak:	J. van Leeuwen

© Archeologie West-Friesland 2014

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.
De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Inhoud

1. Inleiding 7

2. Administratieve gegevens 8

3. Huidige locatie en toekomstig gebruik 9

4. Beleidskader 11
   - 4.1 Rijks- en Europees beleidskader 11
   - 4.2 Provinciaal beleidskader 11
   - 4.3 Lokaal beleidskader 11

5. Resultaten bureauonderzoek 13
   - 5.1 Fysische en geografische achtergronden 13
   - 5.2 Historische achtergrond 14
   - 5.3 Historische gegevens onderzoekslocatie 15
   - 5.4 Archeologisch onderzoek in de omgeving 17
   - 5.5 Archeologisch onderzoek naar stolpboerderijen 19
   - 5.6 Archeologische verwachting 20
   - 5.7 Archiefonderzoek naar de verdwenen gebouwen 22
   - 5.8 Verstoringen en beperkingen 23
   - 5.9 Veldtoets 23

6. Onderzoekskader en onderzoeksvragen 26

7. Advies voor archeologisch vervolgtraject 28

8. Literatuur 29

Bijlage 1 Boorstaten 31

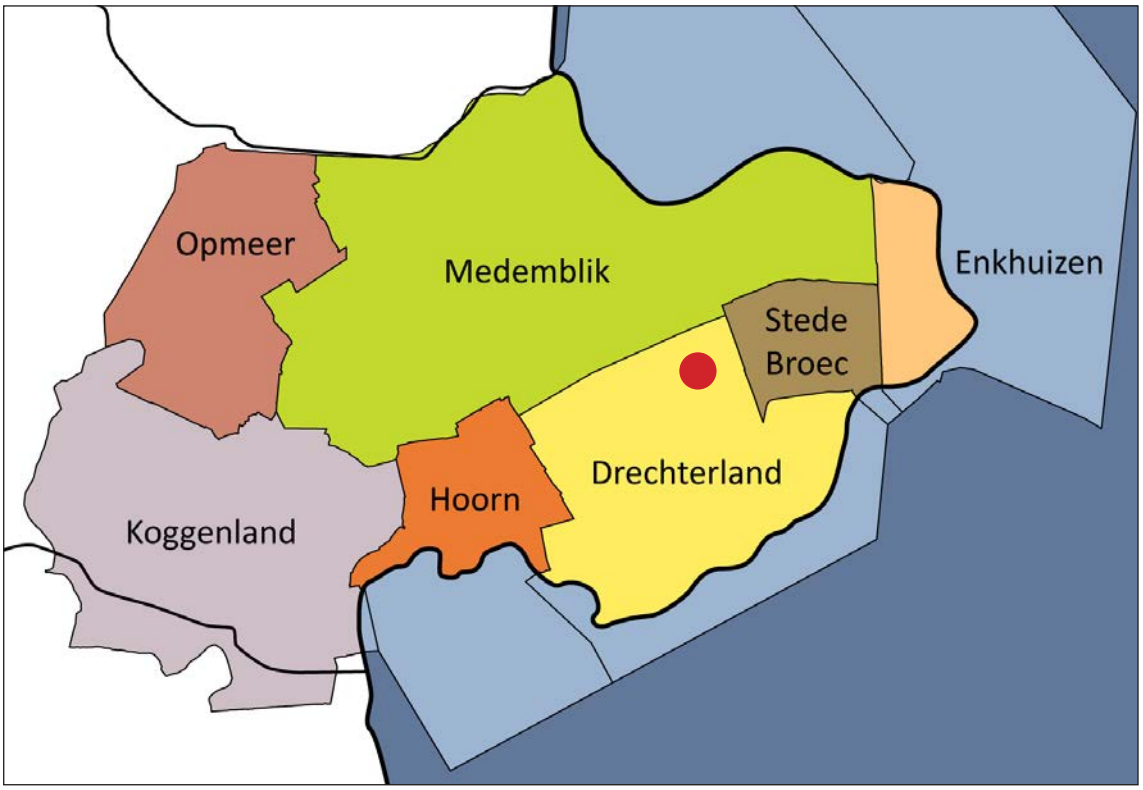

Afbeelding 1. Ligging van het plangebied (rode stip) binnen de regio.

Afbeelding 2. De omgeving van het plangebied (rode kader) vanuit de lucht. Direct ten zuiden van het plangebied loopt de Streekweg, het oude bewoningslint van Hoogkarspel.

1 Inleiding

In het kader van de sloop en daaropvolgende nieuwbouw op de locatie Streekweg 289-293, Hoogkarspel, gemeente Drechterland, zijn in opdracht van Woningstichting Het Grootslag een archeologisch bureauonderzoek (ABO) en een Archeologische Veldtoets uitgevoerd door Archeologie West-Friesland.

Het plangebied is gelegen binnen het middeleeuwse dorpslint van Hoogkarspel (afb. 1 en 2). Dit dorpslint heeft volgens de Archeologische Monumentenkaart een hoge archeologische waarde. Vandaar dat archeologisch onderzoek is vereist, zoals gesteld in de Archeologische Quickscan d.d. 24-10-2014.

Het doel van dit bureauonderzoek is in de eerste plaats het reconstrueren van de historische ontwikkeling van het plangebied aan de hand van geschreven en cartografische bronnen. Vervolgens wordt de archeologische verwachting voor het onderzoeksgebied geformuleerd. Ten slotte wordt een advies voor verdere archeologische stappen gegeven.

Het ABO en de veldtoets zijn uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 3.2) en het Protocol Archeologisch Bureauonderzoek van de Gemeente Hoorn versie 2009 (BUR01/05).

Advies

1. **Sloopbegeleiding**. De sloop van de opstallen dient plaats te vinden tot op het maaiveld, dus zonder het trekken van funderingen en zonder het verwijderen van andere ondergrondse constructies. Van de aanbouwen van de loods uit 1968 mogen de betonopzetters van de heipalen alleen recht omhoog getrokken worden. Als ze op die manier niet loslaten, dienen ze nog te blijven zitten tot na het archeologisch onderzoek.
2. Een aanvullende **Veldtoets** binnen het ABO na de sloop op de plek van de loodsen. De archeologische verwachting voor het achtererf, waar nu de loodsen op staan, dient nader door middel van boringen te worden getoetst op resten voor Bronstijd, Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd.
3. **Opgraven.** Vanwege het archeologisch gezien destructieve bouwplan is het niet mogelijk de archeologische waarden in situ te behouden. Deze dienen dan ex situ worden veilig gesteld door een inventariserend proefsleuvenonderzoek (IVO-P), waarbij de vraagstellingen uit het bureauonderzoek de leidraad vormen. Als er behoudenswaardige archeologische resten aangetroffen worden tijdens het IVO-P, kan direct worden doorgestart naar een archeologische opgraving (AO). Voor een IVO-P en AO is een Programma van Eisen (PvE) vereist. In dit PvE wordt een vertaling van het bureauonderzoek naar het veldwerk en de rapportage daarvan gemaakt. Het PvE dient te worden geschreven door een deskundig en bevoegd bureau en te worden goedgekeurd door het bevoegd gezag en de opdrachtgever.

2 Administratieve gegevens

Onderzoeksgegevens

Soort onderzoek	Archeologisch bureauonderzoek + veldtoets (ABO)
Plaats	Hoogkarspel, gemeente Drechterland
Locatie/toponiem	Streekweg 289-293
Datum rapportage	15-12-2014

Opdrachtgever

Opdrachtgever	Woningstichting Het Grootslag
Contactpersoon	Dhr. J. Huisman
Adres	Olympiaweg 25
Postcode en plaats	1693 EJ Wervershoof
Telefoonnummer	0228-587 587

Opdrachtnemer

Opdrachtnemer	Archeologie West-Friesland
Opsteller	Mevr. drs. J.T. Verduin, archeoloog
Contactpersoon	Dhr. drs. M.H. Bartels, gemeentelijk archeoloog
Adres	Nieuwe Steen 1
Postcode en plaats	1625 HV Hoorn
Telefoonnummer	06-30468593 (M.H. Bartels)

Afbeelding 3. De Streekweg in Hoogkarspel, gezien richting het westen. Rechts de westelijke hoek van het plangebied, links daarvan het perceel Streekweg 287.

3 Huidige situatie en toekomstig gebruik

Het plangebied Streekweg 289-293 bevindt zich aan de noordzijde van de Streekweg. Het wordt aan de oostzijde begrensd door een historische kavelsloot, de Steursloot, en aan de westzijde door het perceel Streekweg 287. Het plangebied maakt deel uit van het dorpslint van Hoogkarspel (afb. 3).

De straatzijde van het plangebied is nu in gebruik als tuin en verharde oprit/parkeerplaats. Aan de oostzijde staat een woning (afb. 4). Aan de westzijde heeft een woning gestaan (nr. 289), maar deze is in 2001 gesloopt. De achterzijde is geheel bebouwd met loodsen. De loodsen waren in gebruik door de bloembollenhandel Schipper. Tegenwoordig is hier de firma Disworld gevestigd (huisnummer 291).

Afbeelding 4. Het woonhuis Streekweg 293, hierachter staan de loodsen van de firma Disworld.

Deze loodsen zullen plaatsmaken voor de nieuwbouw van een complex van appartementen voor senioren. Er zal een U-vormig tweelaags gebouw met appartementen gebouwd worden, met in het midden een open onverharde binnenplaats. Voor dit document is uitgegaan van het definitief onderwerp van Bob Nieuweboer Architectenbureau, Zwaagdijk Oost (d.d. 19-05-2014, afb. 5). Aan de westzijde komen parkeerplaatsen, ondergrondse containers en een gezamenlijke berging. De straatzijde krijgt beplanting en bestrating.
De nieuwe bebouwing krijgt op maaiveld een oppervlakte van in totaal ca. 1240 m^2.

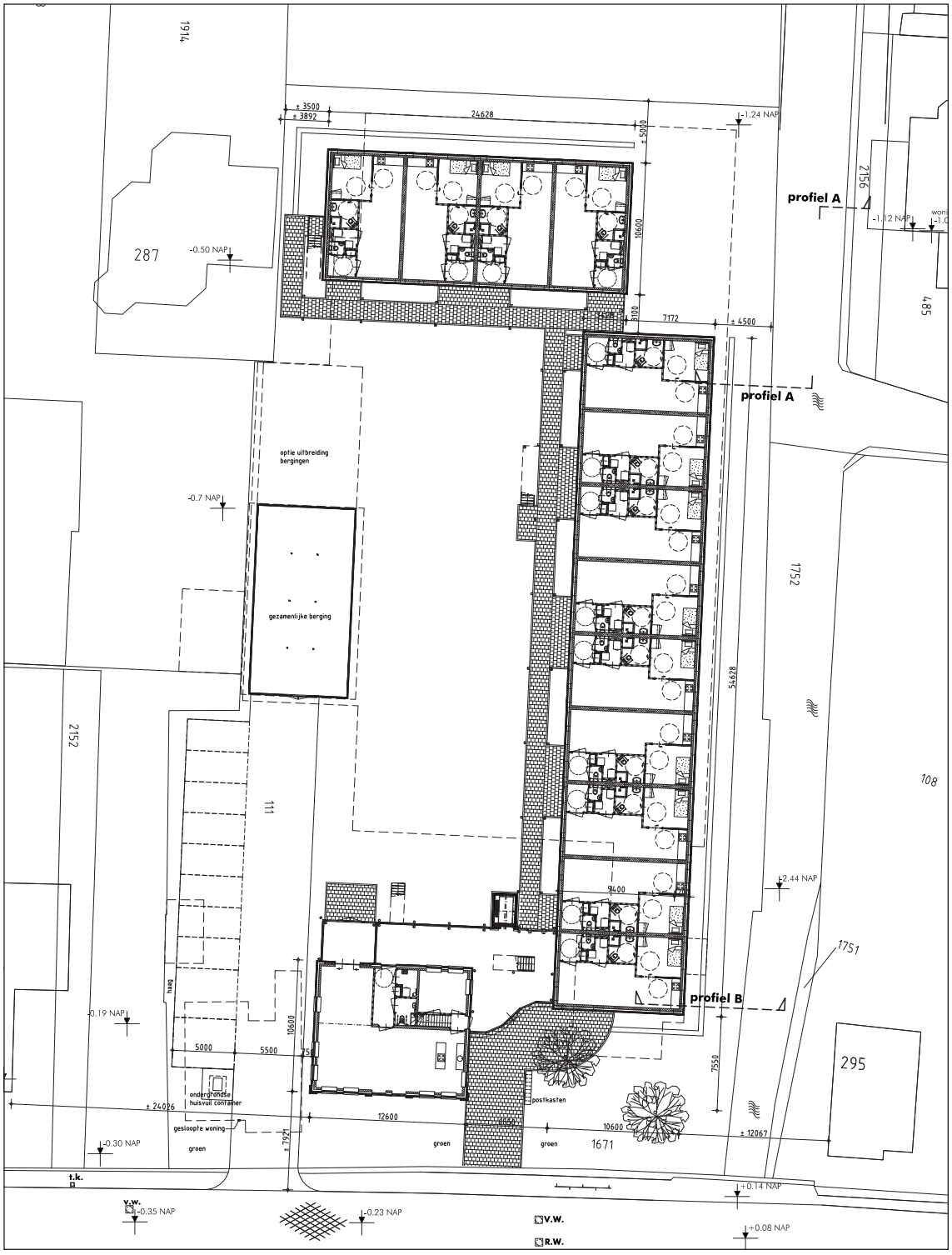

Afbeelding 5. Het bouwplan voor het perceel Streekweg 289-293 van Bob Nieuweboer Architectenbureau (19-05-2014).

4 Beleidskader

4.1 Rijks en Europees beleidskader

Het rijks archeologisch beleidskader wordt gevormd door de Monumentenwet 1988 en de herziening hiervan uit 2007. In grote lijnen wordt in het rijksbeleid het 'Verdrag van Malta', in 1992 gesloten te Valletta, onderschreven. Hierin wordt de bescherming van het archeologisch erfgoed geregeld. Uitgangspunt daarbij is dat waar mogelijk archeologische resten bewaard dienen te blijven. Bij de ontwikkeling van ruimtelijk beleid moet het archeologisch belang, of beter het cultuurhistorisch belang, vanaf het begin meewegen in de besluitvorming.

4.2 Provinciaal beleidskader

De Provincie Noord-Holland streeft naar behoud van het erfgoed *in situ* (in de bodem zelf). Om de archeologische waarden zoveel mogelijk veilig te stellen raden zij aan archeologie-vriendelijk te bouwen. Waar behoud in de bodem niet mogelijk is, dient een archeologisch onderzoek plaats te vinden. Om te voorkomen dat waardevolle informatie verloren gaat, dienen eventueel aanwezige archeologische resten zo vroeg mogelijk in het planproces te worden gelokaliseerd en gewaardeerd door middel van een archeologisch vooronderzoek. Bij de toetsing van bestemmingsplannen wordt nagegaan of bij de planvorming voldoende archeologisch vooronderzoek is verricht om tot een evenwichtige besluitvorming te komen. Terreinen van hoge en zeer hoge waarde dienen in bestemmingsplannen te worden aangegeven en beschermd te worden door middel van een omgevingsvergunning.

4.3 Lokaal beleidskader

Aangezien de gemeente Drechterland nog geen gemeentelijk archeologiebeleid heeft vastgesteld, gelden rijks- en provinciaal beleid. De herziene Monumentenwet verplicht gemeenten om 'rekening te houden met aanwezige of te verwachten archeologische waarden'. Het bestemmingsplan staat hierbij centraal. Hierin worden bouw- en aanlegvoorschriften opgenomen. Indien belangrijke archeologische waarden als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen niet in de bodem behouden kunnen blijven, dient de informatie te worden veiliggesteld d.m.v. een opgraving. De Monumentenwet gaat hierbij uit van een algemene vrijstelling voor ingrepen tot 100 m^2, maar biedt de gemeente ook de nodige beleidsruimte om haar eigen afweging te maken. De gemeente Drechterland wil van deze mogelijkheid gebruik maken.

Dubbelbestemmingen
Het bestemmingsplan Hoogkarspel kent de volgende dubbelbestemmingen, analoog aan de dubbelbestemmingen in het bestemmingsplan Drechterland-Zuid:

- Waarde - Archeologie 2 (gebied van hoge archeologische waarde, zoals bewoningslinten, huisplaatsen, molens en molengangen): voorwaarden aan de omgevingsvergunning en omgevingsvergunningenstelsel voor gebouwen en werken dieper dan 40 cm en groter dan 100 m^2.
- Waarde - Archeologie 3 (relatief onbebouwd gebied met hoge of middelhoge verwachting) voorwaarden aan de omgevingsvergunning en omgevingsvergunningenstelsel voor

gebouwen en werken dieper dan 40 cm en groter dan 500 m².

- Waarde - Archeologie 4 (bebouwd gebied met hoge of middelhoge verwachting waar nog geen archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden): voorwaarden aan de omgevingsvergunning en omgevingsvergunningenstelsel voor gebouwen en werken dieper dan 40 cm en groter dan 1.000 m².

Het plangebied ligt binnen een gebied met dubbelbestemming Waarde – Archeologie 2 (afb. 6). Dit betekent dat het aspect archeologie meegewogen dient te worden bij ingrepen in de bodem vanaf 100 m². De oppervlakte van de nieuwbouw zal minimaal 1.240 m² bedragen en overschrijdt dus deze grens van 100 m².

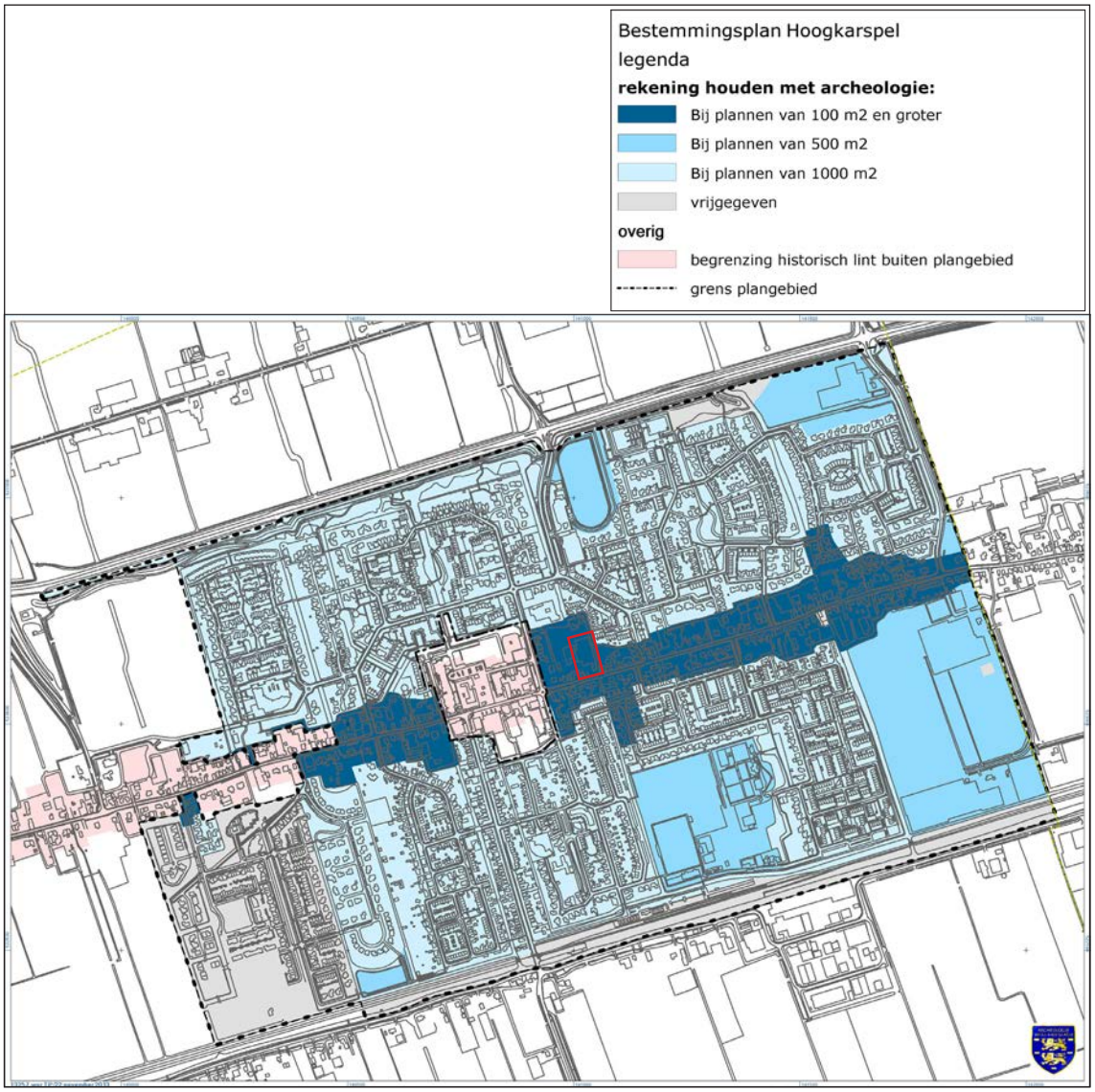

Afbeelding 6. Uitsnede van de concept-beleidskaart van de gemeente Drechterland, met in het rode kader het plangebied Streekweg 289-293.

5 Resultaten bureauonderzoek

5.1 Fysisch-geografische achtergronden

De bodem van Hoogkarspel behoort geografisch gezien tot de kustvlakte van Nederland en is gevormd tijdens het Holoceen (ca. 9550 v. Chr. tot nu). Kenmerkend voor de kustvlakte zijn de afwisselende zeewater- en zoetwaterafzettingen. Deze afzettingen zijn ontstaan in een waddenmilieu, waarin zeewater via getijdengeulen het gebied in- en uitstroomde. Zand werd hierbij in en rond de getijdengeulen afgezet, terwijl fijnere kleideeltjes verder weg van de geulen bezonken. Wanneer een getijdengeul verlandde en de invloed van de zee tijdelijk verdween, ontstond een zoetwatermilieu waarin veen werd gevormd. Door deze veranderende invloed van de zee bestaat de bodem in West-Friesland afwisselend uit lagen veen en klei (Wormer Laagpakket van de formatie van Naaldwijk). Tijdens het Subboreaal (3550 tot 1100 v. Chr.) had de zee door het breder worden van de strandwallengordel nauwelijks nog toegang tot de kustvlakte. Het milieu in dit gebied verzoette, waardoor een dik pakket veen kon worden gevormd (het Hollandveen Laagpakket). Door inklinking van de kleigronden tekenden de zandige getijdengeulen zich af als langgerekte ruggen in het landschap. De bewoning in West-Friesland in de Midden- en Late-Bronstijd (1500 tot 800 v. Chr.) concentreerde zich op de flanken van deze geulruggen. Door toenemende vernatting werd West-Friesland rond 800 v. Chr. verlaten. Tot het ontstaan van de handelsplaats Medemblik omstreeks 700 n. Chr. was het gebied vermoedelijk onbewoond.[1]

In de Middeleeuwen was West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. Door het ontstaan van de Zuiderzee in de 11de en 12de eeuw werd de invloed van de zee aan de oostzijde van Noord-Holland aanzienlijk groter; de zee sloeg grote stukken land langs de kust weg en de Hollandse binnenmeren ontstonden. Het ontstaan van de Zuiderzee, gecombineerd met een gemiddelde stijging van de temperatuur, zorgde voor een natuurlijke ontwatering van het West-Friese veenpakket en gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik. Van de 10de tot en met de 12de eeuw werd het overige deel van West-Friesland ontgonnen. Het gebied werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door op systematische wijze sloten door het veen heen te graven, waardoor het veen ontwaterde. Door de ontwatering oxideerde het veen en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen. De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door dijken aan te leggen. Deze verschillende losse dijken werden met elkaar verbonden, waardoor West-Friesland vanaf ca. 1250 werd beschermd door één dijk: de Westfriese Omringdijk. Om het gebied binnen de Omringdijk droog te houden moest dagelijks binnenwater worden geloosd in zee. In eerste instantie gebeurde dit tijdens eb via spuisluizen in de dijk. Door de aanhoudende daling van het maaiveld was dit na verloop van tijd niet meer mogelijk. De introductie van de poldermolen in Holland in het begin van de 15de eeuw was een antwoord op dit probleem.

1 Besteman 1990, 107.

5.2 Historische achtergrond[2]

Van de 10de tot de 13de eeuw wordt het gehele Westfriese veengebied ontgonnen. Kern van deze ontginning is in het noordoosten primair Medemblik, maar ook Wervershoof en Andijk komen hiervoor in aanmerking. In het zuidwesten van West-Friesland zijn dit Wognum en Ursem. Deze kolonisatie vindt vanuit het Kennemerland plaats. Binnen twee eeuwen zijn de grootste delen van het gebied ten zuiden van de lijn Medemblik-Andijk in productie genomen en bewoond geraakt. Het nu bestaande dorpslint van Zwaag tot Enkhuizen, de Streekweg, lag aanvankelijk noordelijker, namelijk langs de Kadijk. Dit is de lijn waar in het verleden resten van kerken (tufsteen) en bewoning is gevonden.[3] In de 11de tot 12de eeuw vestigde men zich langs deze toenmalige zuidgrens van de ontginning. Tot de vindplaatsen behoort bijvoorbeeld de Klokkeweel.[4] In de 12de eeuw is dit vroegste dorpslint weer verlaten om 2-3 km zuidelijker weer tevoorschijn te komen. Opmerkelijk genoeg liggen de kerken van de huidige dorpen noord-zuid gezien op dezelfde lijn als de kerken in het eerdere dorpslint. De resten van de voormalige Laurentiuskerk, nu liggend aan de Kerksloot in de Klokkeweel zijn in 2008-09 nog onderwerp van archeologische onderzoek geweest.[5]
Historisch gezien wordt aangenomen dat rond 1170 het gehele gebied volledig is ontgonnen. De belangrijkste verbindingsweg, de Streekweg, lag toen al op de huidige locatie. De twee hoofdvaarten, de Oude Gouw ten noorden van de Streekweg en De Tocht ten zuiden van de Streekweg, zijn eveneens in deze tijd gegraven.
Het gebied behoort bestuurlijk tot het ambacht Drechterland. Het plangebied ligt in de banne van Hoogkarspel en grenst aan de banne van Westwoud en Lutjebroek. Wanneer de bannegrenzen, de laagste bestuurlijk-territoriale indeling in het gebied, tot stand zijn gekomen, is niet duidelijk. Vermoedelijk dateert dit uit de ontginningsperiode.

De geschiedenis van Hoogkarspel is niet uitgebreid beschreven, zoals Hoorn door Velius (1605) of Enkhuizen door Brandt (1666). Ook tegenwoordig is er geen overzichtelijk werk van de geschiedenis van het stadsdorp. Eveneens ontbreekt het aan significante deelstudies die van belang kunnen zijn voor het onderzoek.[6] Algemeen kan worden gezegd dat het dorp in 1319 wordt genoemd als *Hoogkerspel*. Dan zal het dorp er waarschijnlijk reeds lang hebben gelegen. Op 2 augustus 1364 werd aan de dorpen Grootebroek en Bovenkarspel stadsrecht verleend door Hertog Albrecht van Beieren, de toenmalige landsheer van Holland. Hij verkeerde in geldnood en de dorpen konden hun stadrecht kopen. In het stadsrecht staat ‘ aen alle die onsen brieve sullen lesen’…uyt genegenheidt ven Grote Brouck ende Bovenkerspel’ het gebied stadsrecht te verlenen ‘welcke begint aen’t westeijde van Grote Brouck tot hondert maten, gemeenlijk roeden genaamt, vanaf die kerck van Boven Kerspel naer het Oosten’. In 1402 worden Lutjebroek en Hoogkarspel aan de Stede Broec toegevoegd.[7] Het stadsrecht van Grootebroek en daarmee Hoogkarspel is een kopie van het stadsrecht van Medemblik. In 1404 komt het onder het stadsrecht met Stede Broec te vallen, in de golf van plattelands-stadsrechtverleningen in West-Friesland. In 1492 kende Hoogkarspel 350 zielen, kleine kinderen niet meegerekend. In 1514 telde men 65 huizen in Hoogkarspel. Velius beschrijft De

2 Verkorte versie van paragraaf 5.3 in Bartels 2012, ontleend aan Gerritsen 2014.
3 Numan 2005, Besteman 1990.
4 Besteman 1990, 240.
5 Beerepoot & van Meurs 2009, 43-46.
6 mondelinge mededeling Jan de Bruin, Westfries Archief. Zie ook: Brieffies 2003.
7 Pols 1885.

Streek en Hoogkarspel in de periode rond 1560 als een gebied ‘met grote rijkdom en welvaart op velerlei gebied’.

Er wordt vooralsnog vanuit gegaan dat het merendeel van de gebouwen voor 1650 in Hoogkarspel gemaakt was van hout. Dit gold zowel voor de voor- als de zijgevels. Ook wordt vermoed dat daken veelal van riet waren.[8] In de latere aanvullingen op de stadsrechtverlening wordt namelijk aan de Stedebroekers het recht gegeven om tussen Wervershoof en de Immenhorn, het buitendijkse land ten noorden van Enkhuizen en Andijk, riet te snijden en graszoden te steken.[9] Dit riet kan zeer goed voor de huizenbouw zijn bedoeld. Wat voor huizen precies in het verstedelijkte dorpslint stonden is de vraag. Hierbij moeten worden afgegaan op het topografisch kaartmateriaal van met name Johannes Dou en schaarse prenten. Het gebied, grofweg tussen de kruising Streekweg-De Landbouw en het nieuwe gemeentehuis van Drechterland, is op de kaart van Dou ingetekend met huizen met een zadeldak. De indruk bestaat dat de huizen met stadse allure vrij dicht opeen staan.
Wanneer de verstening van de stadshuizen precies plaatsvond, en welke gebieden in Stede Broec hier het eerst aan begonnen, is onbekend. Het enige nog restende –zwaar gerestaureerde bakstenen huis uit de 17de eeuw is de voormalige bakkerij aan de Zesstedenweg 233. Het zou goed kunnen dat dit in 1697 gebouwde pand met trapgevel, representatief zou kunnen zijn voor de verstedelijkte bouwwijze in de Streek.
De bebouwing aan weerszijden van deze stadshuizen, bestaat uit vrijstaande agrarische bebouwing. Om elke boerderij is op de kaart van Dou een sloot of erfgrens aangegeven. Binnen het plangebied Streekweg 289-293 waren waarschijnlijk één of twee van zulke agrarische gebouwen aanwezig.

5.3 Historische gegevens onderzoekslocatie

Op de 17de-eeuwse kaart van Johannes Dou (1651-1654) is reeds bebouwing te zien binnen het plangebied (afb. 7). Om welk soort bebouwing het gaat, is niet exact vast te stellen. Mogelijk was de stolpboerderij, die tot 1955 binnen het plangebied stond, toen al aanwezig. Op de kadastrale minuutkaart van 1826 (afb. 8) is deze stolp duidelijk te zien, met de voorgevel direct langs de weg. In de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel (OAT) van het kadaster, valt te lezen dat de stolp in deze tijd bewoond werd door Dieuwertje de Jong, rentenierster en weduwe van Ariën Vlaar. Het plangebied bestond toen uit twee percelen, één perceel met de stolp en één groot perceel erachter, in gebruik als boomgaard.
Gegevens uit de 40ste penning uit 1796 geven een beeld van het erf en de bewoners in die tijd.[10] Op 7 maart 1796 wordt de stolpboerderij met erf verkocht. Ariën Vlaar (Ariën Cornelisz Machielsz) koopt de boerderij van de gezamenlijke erfgenamen van wijlen Jongejan Posch. De locatie van de stolp werd in 1796 aangeduid als het “Oosteinde”. De oostelijke helft van de Streekweg in Hoogkarspel werd toen dus het Oosteinde genoemd. Het erf was in deze periode 100 roeden groot. De boerderij was van 1717 tot 1796 door twee generaties Posch bewoond. Jongejan Posch, de tweede generatie, was geen boer; hij was burgemeester van Grootebroek en hij was actief als kerkmeester.
Op een foto uit het begin van de 20ste eeuw (afb. 9) is de oude stolp te zien. De brug over

8 Ruitenberg 2002, 21.
9 Boon 1991, 99.
10 Met dank aan Fijgien Boukens, Stichting Historisch Hoogkarspel-Westwoud

Afbeelding 7. Uitsnede van de kaart van Johannes Dou (1651-1654) met daarop het plangebied (zwarte stippellijn, bij benadering).

Afbeelding 8. Uitsnede van de kadastrale minuutkaart van het gebied uit 1826 met daarop het plangebied (zwarte stippellijn).

Afbeelding 9. Foto uit het begin van de 20ste eeuw. Rechts de stolpboerderij ter hoogte van Streekweg nr. 293. Op de voorgrond de brug over de Steursloot.

de Steursloot is op de voorgrond gefotografeerd. De Steursloot heeft voor het erf aan de Streekweg 289-293 waarschijnlijk als insteekhaven gefungeerd. Het is niet te verwachten dat er op het erf een extra insteekhaven aanwezig was. Op de Kadastrale Minuutkaart van 1826 is geen insteekhaven te zien.

5.4 Archeologisch onderzoek in de omgeving[11]

In de gemeente Drechterland bevinden zich geen archeologische rijksmonumenten daterend uit de Bronstijd. Voorafgaand aan de bouw van de noordelijke uitbreidingswijken van Hoogkarspel zijn in de jaren 1973-1975 op verschillende locaties opgravingen uitgevoerd. Hierbij is een groot nederzettingsterrein genaamd 'Hoogkarspel Watertoren' opgegraven.[12]
In de periode 1965-1979 is ten zuidwesten van het plangebied een tweede grote vindplaats onderzocht. Deze wordt in de literatuur 'Hoogkarspel-Tolhuis' genoemd.[13] De onderzoeken hebben nederzettingsresten opgeleverd uit de Midden- en Late Bronstijd. Hiernaast werden meerdere grafheuvels onderzocht.
Op de plaats van de voormalige Laurentiuskerk en tijdens de bouw van het winkelcentrum 'De Reigerspassage' zijn enkele archeologische waarnemingen gedaan waarbij middeleeuwse resten werden gedocumenteerd.
De eerste waarneming vond plaats in 1966. Dr. Herre Halbertsma van de Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort constateerde toen dat de kapel van de kerk op veldkeien was gefundeerd en hierop een tufstenen kapel stond. De funderingen waren zeer ondiep en lagen op een zavelige bodem. De tufstenen kerk was zeer bescheiden van

11 Ontleend aan: Gerritsen 2014.
12 o.a. Bakker e.a. 1977.
13 o.a. Bakker & Brandt 1966.

omvang. Tevens is een roodbontzandsteen dekplaat van een sarcofaag gevonden.[14] Dergelijke sarcofagen zijn over het algemeen in de periode 1100-1250 te dateren, gelijk met het laatste gebruik van tufsteen in Nederland. Daarmee kan de vroegste kerkelijke bebouwing in dit gebied in de late 12de en vroege 13de eeuw worden gedateerd. Voor de sloop is door de heer Nes, verbonden aan het Westfries Museum, een inventarisatie van alle grafzerken en hun opschriften gemaakt. Tijdens de sloop is een archeologische bouwbegeleiding uitgevoerd. Aantekeningen hiervan bevinden zich bij Archeologie West-Friesland. Deze kerk was de opvolger van de 1 km noordelijker gelegen kerk aan de Klokkeweel. Deze wordt door Numan in de periode 1075-1225 gedateerd.[15]

Ten tijde van de bouw van het winkelcentrum De Reigershof eind jaren '70 van de 20ste eeuw is door amateurarcheoloog Theo van Meurs kogelpotaardewerk aangetroffen. Dit materiaal valt globaal te dateren in de 12de-13de eeuw. Tevens heeft hij in de uitgegraven profielen van dicht te werpen sloten grondsporen uit deze periode waargenomen.[16]

Bij de bouw van het seniorencentrum Noorderlandhuis ten westen van de nieuwe kerk op de parkeerplaats zijn eveneens bodemvondsten gedaan door de heer Van Meurs. Het betrof een grote concentratie tabakspijpen uit de periode rond 1600.
Bij de sloop van Snackbar de Lantaarn (nr. 275) in 2004-05 en het afgraven van de grond is een substantiële hoeveelheid aardewerk uit de periode 1700-1750 aangetroffen. Dit is verzameld door de historische vereniging en daar bewaard. Een ander deel is meegenomen door een bewoner van Bovenkarspel.

In de nabijheid van het plangebied, aan de Streekweg 269-275 (locatie nieuwe gemeentehuis Drechterland), is door AWF een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd in 2013 (Gerritsen 2014). Het onderzoek heeft in lijn met de archeologische verwachting resten opgeleverd uit de prehistorie, Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Uit de Bronstijd kwamen greppelsystemen tevoorschijn en de aangetroffen waterput of kuil verraad mogelijk de aanwezigheid van een huiserf in de directe omgeving.
De middeleeuwse resten beperkten zich tot sloten en afgedankte huisraad uit de gedempte sloten en insteekhavens of aanlegplaatsen. Het opschuiven van de slooteindes, in de loop der tijd steeds verder van de Streekweg, werd al eerder opgemerkt en hier in Hoogkarspel wederom waargenomen.[17] Het verschuiven de slooteindes hangt waarschijnlijk nauw samen met de grootschalige ophogingen direct langs het lint. Het vermoeden bestaat dat men in deze periode voor het eerst dichter op het lint gaat wonen bovenop deze ophogingen.
Naast middeleeuwse bewoningsindicatoren heeft men tijdens het onderzoek ook resten van huizen uit de Nieuwe Tijd aangetroffen. De kelders, uitbraaksporen en afvaldumps zijn afkomstig van minimaal drie huizen op twee percelen. Vermoedelijk lag er meer naar het oosten nog een derde perceel met bewoningsresten uit de Nieuwe Tijd binnen het plangebied. De huizen zullen deels zijn opgetrokken uit baksteen en deels uit hout.
In tegenstelling tot andere middeleeuwse vindplaatsen in oostelijk West-Friesland lijkt er hier geen hiaat te bestaan in gebruik of bewoning. Doorgaans is er een 12de of in ieder geval 13de-eeuwse component aanwezig, maar ontbreekt materiaal uit de 14de en 15de eeuw grotendeels.

14 Halbertsma 1967
15 Numan 2005.
16 mondelinge mededeling: Theo van Meurs.
17 Gerritsen & Schrickx 2014.

Tot nu toe was slechts één vindplaats langs de Streekweg onderzocht – buiten Enkhuizen – waar vondstmateriaal uit deze periode voorhanden was.[18] In Hoogkarspel is de 14de en 15de eeuw goed vertegenwoordigd. Deze vindplaats is daarom belangrijk voor onze kennis van de materiële cultuur en de omgang met afval in deze periode.

5.5 Archeologisch onderzoek naar stolpboerderijen

Hoewel stolpboerderijen een vertrouwd onderdeel van het West-Friese landschap vormen en talloze studies naar het uiterlijk, de indeling en het interieur zijn gedaan, zijn nog veel vragen over stolpboerderijen en hun bewoners onbeantwoord. Een snelle blik op enkele standaardwerken over stolpboerderijen, zoals “De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier” van Brandts Buys, leert ons bijvoorbeeld niets over de ondergrondse constructies en materiële cultuur van de bewoners. Bovendien is het ontstaan en de ontwikkeling van de stolpboerderij hoofdzakelijk gebaseerd op architectuurhistorisch onderzoek naar bestaande stolpen en daardoor veelal op aannames gebaseerd. De stolpboerderij zou het resultaat zijn van een geleidelijke ontwikkeling waarbij de diverse onderdelen langzamerhand werden gegroepeerd rondom een centrale hooiberg. Het is echter zeer de vraag of de verschillende varianten die als stadia in de ontwikkeling worden gezien, niet verschillende types waren die naast elkaar voorkwamen.
Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek kan een wezenlijke bijdrage aan het onderzoek naar stolpboerderijen leveren. Tot nu toe heeft dergelijk onderzoek nog weinig plaatsgevonden. De tot nu toe uitgevoerde onderzoeken vonden plaats in Middenbeemster, de Schermer, Obdam, Berkhout, Schellinkhout, Bovenkarspel, Zwaag, Spanbroek, Oostwoud en Westwoud (Binnenwijzend). Aan een stolpboerderij aan de Streekweg 1 te Hoogkarspel is bouwhistorisch en dendrochronologisch onderzoek verricht door AWF. Tijdens de sloop van de stolp zijn archeologische waarnemingen gedaan.[19] Het vierkant van deze boerderij bleek te dateren rond 1560, wat bewijst dat kort na het midden van de 16de eeuw stolpboerderijen in West-Friesland al voorkwamen.
Aan de Binnenwijzend 100 te Westwoud, gemeente Drechterland, is door AWF een archeologisch, historisch, bouwhistorisch en dendrochronologisch onderzoek verricht.[20] Men heeft hier een goed beeld van de stolp, zowel onder- als bovengronds, kunnen krijgen. De stolpboerderij op dit erf was rond 1610 gebouwd als een klassieke West-Friese stolp. In de 19de eeuw is deze boerderij grootschalig verbouwd om ruimte te maken voor meer koeien.
Binnen het onderzoeksgebied aan de Streekweg 289-293 is de stolpboerderij in 1955 gesloopt na de brand. Van deze stolp kunnen alleen nog de ondergrondse resten worden onderzocht.

Op diverse erven van stolpboerderijen in West-Friesland zijn door zogenaamde ‘vrije gravers’ veel vondsten gedaan. Deze vondsten zijn buiten regulier onderzoek gedaan. Hierdoor is geen vondstadministratie aanwezig, zijn alleen de mooie stukken bewaard, ontbreekt contextinformatie en zijn verreweg de meeste vondsten nooit aan bevoegde autoriteiten gemeld zodat deze toegankelijk zijn voor onderzoek. De vondsten geven echter wel een beeld van de materiële cultuur van de bewoners van stolpboerderijen in de 16de, 17de en 18de eeuw. Met name de hoeveelheid sierborden van Noord-Hollands slibaardewerk, majolica en faience

18 Grootebroek, Schaperstraat. Gerritsen 2013c.
19 Duijn, Meijers & Schrickx 2012.
20 Duijn 2014.

Afbeelding 10. Het plangebied (zwarte stippellijn) op de bodemkaart van Ente (1963).

valt op. Soms bevinden zich onder de vondsten bijzondere Italiaanse of Portugese stukken. Systematisch goed gedocumenteerd archeologisch onderzoek naar de materiële cultuur van het erf van een stolpboerderij heeft echter nog nauwelijks plaatsgevonden.

5.6 Archeologische verwachting

Op de bodemkaart van Ente (1963) (afb. 10) ligt het plangebied binnen een gebied met diep humeuze gronden (bruin op de kaart). Voor de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd is de verwachting hier hoog, omdat deze gronden aangeven dat er een dik pakket van ophogingen uit deze

perioden aanwezig is. Op de bodemkaart is ook te zien dat onder de diep humeuze gronden een zandrug (geel op de kaart) loopt. Op deze hoog gelegen zandrug is de kans op aantreffen van Bronstijdsporen hoog. Door de diep humeuze gronden er bovenop, kunnen de Bronstijdsporen goed geconserveerd zijn gebleven.

Op basis van de hierboven geschetste historische ontwikkeling, de bekende archeologische waarden in de omgeving en de archeologie van de stolpboerderij in het algemeen, kan een archeologisch verwachtingsmodel worden geformuleerd.

De te verwachten archeologische sporen voor het perceel Streekweg 289-293:

A. Bronstijd:
- sporen van bewoning en andere activiteiten uit de Bronstijd, bijvoorbeeld greppels, paalkuilen, afvalkuilen en waterputten, mogelijk ook grafheuvels.
- sporen of structuren die samenhangen met agrarische activiteiten, bijvoorbeeld stallen, mestkuilen en dierskeletten.

Vondsten worden doorgaans in de omgeving van huizen geborgen. Het gaat om keramiek- en botvondsten, maar ook vuursteen is niet uit te sluiten. Organisch vondstmateriaal, zoals houten voorwerpen, uit deze periode is relatief zeldzaam.
In alle opgravingen langs de Streekweg worden sporen uit deze periode gevonden. Door de ligging op een zandrug en onder een afdekking van diep humeuze gronden, is de kans op aantreffen van sporen uit de Bronstijd hoog.

B-C. Late Middeleeuwen (12de-15de eeuw):
- resten van huizen vanaf de 12de eeuw, bijvoorbeeld vloeren, funderingsmuren en haardplaatsen.
- afvalkuilen, askuilen, beer- en waterputten.
- eventueel sporen en structuren die samenhangen met nijverheid of ambachtelijke activiteiten, bijvoorbeeld pottenbakken, leerbewerking, metaalbewerking, etc.
- gedempte (ontginnings)sloten en verkavelingsstructuren , mogelijk met (huis)afval, kades, beschoeiingen, insteekhavens.

Het vondstmateriaal kan bestaan uit keramiek, glas, metaal en botmateriaal. In de nattere contexten kunnen ook organische resten als hout en leer bewaard zijn gebleven.
De verwachting voor sporen die samenhangen met bebouwing uit de periode 12de-16de eeuw is hoog. De locatie ligt binnen de kern van het dorp Hoogkarspel, dat zich in de buurt van de kerk bevindt. De voormalige stolp ligt mogelijk op of naast een oudere, middeleeuwse huisplaats.

D. Sporen van de stolpboerderij (16de-20ste eeuw):
- fundering van de stijlen van het vierkant van de stolp (bakstenen stiepen op liggend hout en daaronder lange slieten)
- fundering van de vier muren van de stolp (bakstenen muren met spaarbogen (en steunberen) op liggend hout en daaronder slieten)
- waterput(ten) en/of waterkelders
- gedempte sloten naast en/of achter de stolp, erfindeling, verkavelingsstructuren, kades, beschoeiingen, insteekkhavens.
- askuilen en/of afvalkuilen op het erf van de stolp
- vondstmateriaal uit de 17de-20ste eeuw (mogelijk veel importaardewerk uit het Mediterrane gebied en Azië)

De verwachting voor sporen die samenhangen met de stolpboerderij uit de periode 17de-20ste eeuw zijn hoog. De gesloopte stolpboerderij dateerde van oorsprong zeer waarschijnlijk uit de 17de eeuw. De verwachting is dat bovengenoemde sporen grotendeels gaaf in de bodem aanwezig zijn.

5.7 Archiefonderzoek naar de verdwenen gebouwen

Het archiefonderzoek in het Westfries Archief, door vrijwillig medewerker A.A. van Doorm van AWF op 27-11-2014, heeft informatie verschaft over de funderingen van de huidige bebouwing. Van het huis op Streekweg 289 zijn geen bouwtekeningen in het archief aanwezig. Er zijn slechts vergunningen voor verbouwingen en voor de sloop in 2001 aanwezig. Voor de gebouwen aan Streekweg 293 is meer informatie aanwezig.
De huidige woning op nr. 293 is gebouwd in 1956. Dit gebeurde dus vlak na de brand en de sloop van de stolpboerderij. De twee oostelijke loodsen zijn waarschijnlijk ook in 1956 neergezet. Van de bouw van deze loodsen zijn in het archief geen gegevens te vinden. Er zijn wel funderingstekeningen bewaard van de meest westelijke van de drie loodsen. Deze is in 1960 langs de andere twee loodsen gebouwd. In 1968 is het complex van loodsen uitgebreid met twee aanbouwen: één aan de noordzijde en één aan de westzijde.
De woning uit 1956 (bouwvergunning 30 juni 1956, C. Schipper) is gefundeerd op staal. Onder de gemetselde muur zit een betonplaat. De diepte van de betonplaat is volgend de vergunning 70 cm onder maaiveld. Volgens de bouwtekening is dit 78 cm onder maaiveld. In het bestek is sprake van een keldervloer. Waarschijnlijk is een deel van de woning onderkelderd.
De loods uit 1960 (bouwvergunning 25 juli 1960, Th. Schipper) is gebouwd als overkapping die diende tot droging van bloembollen en tuinbouwproducten. De buitenmuur van de constructie is gebouwd op poeren, die tot 60 cm onder maaiveld zijn ingegraven.
De aanbouwen aan de loodsen uit 1968 (bouwvergunning 1 juli 1968, firma Schipper) zijn

Afbeelding 11. Een groot deel van het plangebied, waaronder de loodsen, was verhard.

aanmerkelijk sterker gefundeerd. Voor deze aanbouwen is een paalfunderingsplan gemaakt. Er zijn in totaal 17 houten heipalen geslagen. Deze hadden een lengte van 12 meter met betonopzetters van 2,50 m lengte.
Concluderende kan worden gezegd dat de funderingen een beperkte verstorende werking heeft gehad op de bodem en daarmee de archeologische resten. Onder de gebouwen uit 1956 zitten geen heipalen en alleen de buitenmuren zijn gefundeerd.

5.8 Verstoringen en beperkingen

De verstoring door de funderingen van de huidige bebouwing is waarschijnlijk gering (zie paragraaf hierboven).
Uit de Klic-melding door AWF (d.d. 25-11-2014) blijkt dat de meeste kabels en leidingen langs de straat liggen. Alleen de waterleiding van PWN ligt schuin over de zuidelijke helft van het terrein heen.
Uit het veldbezoek door M. Kossen van AWF op 25-11-2014 bleek dat het grootste deel van het terrein bebouwd en verhard is (afb. 11). Voor een veldtoets door middel van boringen was erg weinig ruimte. Er is voor gekozen om de veldtoets uit te voeren in de twee tuinen, van Streekweg nr. 289 en 293.

5.9 Veldtoets

Op vrijdag 5 december 2014 is door AWF een veldtoets uitgevoerd aan de Streekweg 289-293. Binnen het plangebied zijn in totaal acht boringen gezet (afb. 12). Binnen de loodsen was de ondergrond overal verhard met betonplaten. Voor milieuboringen waren een aantal gaten gemaakt in de betonplaten. Binnen deze gaten was al geboord, dus hier kon geen

Afbeelding 12. Binnen het plangebied Streekweg 289-293 zijn tijdens de veldtoets op 5 december 2014 acht boringen gezet.

archeologische boring gezet worden. Dit is nog even getest d.m.v. boring 1 (zie bijlage 1): hierin bevond zich alleen recent omgezette grond.
Op het perceel van Streekweg nr. 289 zijn vier boringen gezet: één aan de straatkant (boring 3), één in het midden (boring 2) en twee aan de achterzijde van het perceel (boringen 4 en 5). In de boringen 2 en 3 was een ophogingspakket van 90 cm dikte aanwezig. In boring 5 op het achterterrein was het ophogingspakket dunner. Onder een verstoorde bovenlaag was hier nog ca. 35 cm ophoging aanwezig. Het ophogingspakket bestond uit sterk siltige, donkerbruingrijze zeer stevige klei. In het pakket waren baksteen, mortel, houtskool, aardewerk en bot aanwezig. Uit boring 3 is op 95 cm diepte roodbakkend aardewerk en bot verzameld (vondstnummer 1). Ter hoogte van boring 3 is een deel van de bodem door de sloop van het huis op nr. 289 geroerd. Dit was in de boor te zien op ca. 130 cm: hier was zandbijmenging aanwezig.
Het meest intacte boorprofiel was in boring 2 te zien. In boring 2 waren in het onderste gedeelte van de ophoging (55 tot 105 cm diepte) baksteenpuntjes en as aanwezig. Hieronder, tussen 105 en 110 cm diepte, was nog een dun laagje natuurlijk veen intact. Tussen 110 en 125 cm diepte was een laag natuurlijke, humeuze klei aanwezig. Hieronder begon de natuurlijke zandafzetting met lichtgrijs sterk siltig, uiterst fijn zand.
In boring 5, net als in boring 2, een laag met as aanwezig, waarin op 60 cm diepte middeleeuws aardewerk is gevonden (vondstnummer 2, Pingsdorf aardewerk). In boring 4 was de bodem geheel verstoord. De eigenaar van het perceel meldde dat hier de bodem is afgegraven en volgestort met bouwzand. De bedoeling was om hier een pad aan te leggen. Waarschijnlijk is een smal tracé vanaf de Streekweg tot de locatie van boring 4 geheel verstoord. In de boringen 2, 3 en 5 was de natuurlijke zandbodem kalkrijk. Dit betekent dat er in de top van deze afzetting geen bodemvorming heeft opgetreden.
In de tuin van het huis op Streekweg nr. 293 zijn drie boringen gezet. Twee van de drie boringen (6 en 7) stuitten vrij snel, op 30 cm diepte, op een boomwortel of een leiding/

Afbeelding 13. In boringen 6 en 7 aan de westzijde van perceel Streekweg 293 werden verstoringen door wortels en kabels/leidingen aangetroffen.

kabel (afb. 13). In boring 8 was een intact bodemprofiel te zien (afb. 14). Hier was een ophogingspakket van 125 cm dikte aanwezig. Het ophogingspakket bestond uit sterk siltige, donkerbruingrijze zeer stevige klei. Het bovenste gedeelte van de ophoging (40 tot 100 cm diepte) bevatte baksteen, mortel, houtskool en aardewerk. Op 80 cm diepte zat een beetje as en op 90 cm was roodbakkend aardewerk aanwezig (vondstnummer 3). Het onderste gedeelte van het ophogingspakket (100 tot 165 cm diepte) bevatte houtskool, as en aardewerk. Op 110 cm diepte is middeleeuws aardewerk gevonden (vondstnummer 4, kogelpot aardewerk). Onder de ophoging was een laagje natuurlijke, venige klei aanwezig (165 tot 180 cm diepte). Er was hier geen scheiding tussen een veenlaagje en een kleilaag, zoals in boring 2, te zien. De natuurlijke zandbodem hieronder was kalkrijk. Deze bodem was in de Bronstijd waarschijnlijk niet geschikt om op te wonen.

Samenvattend kan gezegd worden dat er binnen het plangebied resten aanwezig zijn uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Aan de straatzijde is het ophogingspakket uit deze perioden het dikst. Aanwijzingen voor de aanwezigheid van resten uit de Bronstijd ontbreken. Het met loodsen bebouwde gebied laat vooralsnog een intacte profielopbouw zien.

Afbeelding 14. Ook in boring 8 was een intact bodemprofiel zichtbaar.

6 Onderzoekskader en onderzoeksvragen

Archeologisch onderzoek vindt plaats binnen een nationaal, regionaal en plaatselijk onderzoekskader waaruit onderzoeksvragen van diverse aard worden afgeleid. Voor het plaatsen van een opgraving binnen een landelijk onderzoekskader is de NOaA (Nationale Onderzoeksagenda Archeologie) van belang. De NOaA is vervaardigd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, ondersteund door universiteiten en gemeentelijk archeologen. Het weerspiegelt de stand van zaken, lacunes en vragen die er leven binnen de archeologie. Een aantal hoofdstukken uit deze onderzoeksagenda zijn relevant voor het plangebied:
- 13 Late Middeleeuwen, Vroegmoderne tijd en het historisch landschap van Holoceen Noord-Nederland
- 14 De Late Prehistorie in West-Nederland
- 16 De Middeleeuwen en vroegmoderne tijd in West-Nederland

Voor het plangebied kan een aantal onderzoeksvragen worden geformuleerd. Bij het archeologisch vervolgtraject zullen deze vragen als inhoudelijke leidraad fungeren.

A. Bronstijd

1. Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig? Zo ja, duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of andere activiteiten? Kunnen de sporen nader worden gedateerd?

2. Zijn sporen of structuren aanwezig die duiden op agrarische activiteiten? Uit welke periode dateren deze sporen?

B. Late Middeleeuwen (12de-13de eeuw)

3. Zijn (gedempte) ontginningssloten of kavelsloten aanwezig binnen het plangebied? Wat is de oriëntatie? Kan iets worden gezegd over de breedte van de ontginningspercelen of splitsing van percelen in latere tijd? Wanneer zijn de sloten gedempt en waarmee?

4. Is het gebied opgehoogd? Zo ja: Wanneer en waarmee is het gebied opgehoogd?

5. Zijn er erfstructuren, activiteitengebieden of resten van bebouwing te zien.

6. Zo ja hoe zien deze er uit?

7. Zijn er aanwijzingen voor middeleeuwse bewoning verder van het lint af, zoals bijvoorbeeld in Enkhuizen (Albert Heijn uitbreiding en Westeinde 107) eerder is waargenomen?

C. 14de-16de eeuw

8. Zijn sporen, structuren en afvalcomplexen uit de 14de en 15de eeuw, net zoals aan de Streekweg 269-275, goed vertegenwoordigd? Is hier een verklaring voor omdat elders langs het bewoningslint tussen Hoorn en Enkhuizen juist een hiaat bestaat?

9. Hebben hier (houten) woonhuizen gestaan? Wat is de aard van deze bebouwing? Vanaf wanneer ontstond de verstening van de huizen? Hoeveel bouwfasen zijn aanwezig? Is het maaiveld tussentijds opgehoogd? Welke informatie geven de resten over de constructie en

indeling van de huizen? Wanneer zijn de huizen gesloopt? Hebben de stolpboerderijen een voorganger?

10. Zijn op de achtererven waterputten, beerputten en/of afvalkuilen aanwezig? Wanneer zijn zij gemaakt en buiten gebruik gesteld? Kunnen de putten worden gekoppeld aan percelen? Wat kan op basis van vondstmateriaal uit de putten worden gezegd over het consumptiepatroon en de welstand van de bewoners van het onderzoeksgebied door de tijd heen? Geven de vondsten informatie over beroepen die door de bewoners van het plangebied werden uitgeoefend?

11. Zijn sporen of structuren aanwezig die samenhangen met nijverheid of ambachtelijke activiteiten?

D. Nieuwe Tijd, late 16de-20ste eeuw

12. Vanaf wanneer stond op de locatie een stolpboerderij?

13. Wat was de constructie van de stolpboerderij? Is de stolpboerderij gefundeerd op spaarbogen met daaronder liggend hout en slieten/palen? Zo niet: waarom niet? Hangt dit samen met de datering van de stolpboerderij? Hangt dit samen met de bodemgesteldheid?

14. Wat was de indeling en inrichting van de stolpboerderij zoals deze is gebouwd? Wat is hier in later tijd aan gewijzigd en wat zijn de redenen daarvoor?

15. Wat was de indeling van het erf en de verkaveling? Stonden hier bijgebouwen en welke functie kenden deze. Welke agrarische activiteiten vonden waar plaats? Verandert de kavelstructuur, de sloten, beschoeiingen en insteekhavens. Hoe zien deze er dan uit?

16. Hoe zag de materiële cultuur van de bewoners van de stolpboerderij eruit? Komt er relatief veel importaardewerk voor? Voor het beantwoorden hiervan is het noodzakelijk dat vondstcomplexen integraal worden meegenomen. Komen voorwerpen voor die samenhangen met agrarische activiteiten, zoals bijvoorbeeld aardewerken kaasvormen?

17. Zijn er vondsten of sporen te koppelen aan de bewoners van de boerderij in een bepaalde periode? Hiervoor dient nader archiefonderzoek te worden uitgevoerd.

7 Advies voor archeologisch vervolgtraject

Op basis van de geplande ingrepen en de hoge waarde is een archeologisch onderzoek in het kader van de AMZ-cyclus vereist. Het Archeologisch Bureauonderzoek vormt de eerste stap in het archeologisch traject. Hierin is vastgesteld dat de onderzoekslocatie een hoge tot middelhoge archeologische archeologische waarde heeft voor sporen en vondsten uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

Geadviseerd wordt:

1. **Sloopbegeleiding**. De sloop van de opstallen dient plaats te vinden tot op het maaiveld, dus zonder het trekken van funderingen en zonder het verwijderen van andere ondergrondse constructies. Van de aanbouwen van de loods uit 1968 mogen de betonopzetters van de heipalen alleen recht omhoog getrokken worden. Als ze op die manier niet loslaten, dienen ze nog te blijven zitten tot na het archeologisch onderzoek.
2. Een aanvullende **veldtoets** binnen het ABO na de sloop op de plek van de loodsen. De archeologische verwachting voor het achtererf, waar nu de loodsen op staan, dient nader door middel van boringen te worden getoetst op resten voor Bronstijd, Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd.
3. **Opgraven.** Vanwege het archeologisch gezien destructieve bouwplan is het niet mogelijk de archeologische waarden in situ te behouden. Deze dienen dan ex situ worden veilig gesteld door een inventariserend proefsleuvenonderzoek (IVO-P), waarbij de vraagstellingen uit het bureauonderzoek de leidraad vormen. Als er behoudenswaardige archeologische resten aangetroffen worden tijdens het IVO-P, kan direct worden doorgestart naar een archeologische opgraving (AO). Voor een IVO-P en AO is een Programma van Eisen (PvE) vereist. In dit PvE wordt een vertaling van het bureauonderzoek naar het veldwerk en de rapportage daarvan gemaakt. Het PvE dient te worden geschreven door een deskundig en bevoegd bureau en te worden goedgekeurd door het bevoegd gezag en de opdrachtgever.

Archeologie West-Friesland kan de diverse stappen in het archeologisch traject uitvoeren, maar dit kan ook door een archeologische marktpartij worden gedaan. De kosten voor een dergelijk onderzoek liggen conform de Wet op de Archeologische Monumentenzorg bij de initiatiefnemer van het project.

8 Literatuur

Alders, G.P., 2009: 'De archeologie van de stolpboerderij', *Vrienden van de stolp nieuwsbrief 56*, 9-11.

Bakker, J.A. & Brandt, R.W., 1966: Opgravingen te Hoogkarspel III: Grafheuvels en een terp uit de late bronstijd ten zuidwesten van het Medemblikker Tolhuis (voorlopige mededeling), in: *West-Friesland Oud en Nieuw 33,* 176-224.

Bakker, J.A., R.W. Brandt, B. van Geel, M.J. Jansma, W.J. Kuijper, P.J.A. van Mensch, J.P. Pals & G.F. IJzereef, 1977: Hoogkarspel-Watertoren: towards a reconstruction of ecology and archaeology of an agrarian settlement of 1000 BC, in: B.L. van Beek, R.W. Brandt & W. Groenman-van Waateringe (eds.), *Ex horreo*, Amsterdam (Cingula 4), 187-225.

Bartels, M.H., 2012: *Zoeken met een lantaarn in Hoogkarspels verleden. Een archeologisch bureauonderzoek naar de verwachting van het plangebied Raadhuisplein-Streekweg-Duijvenbrug te Hoogkarspel*, Intern Rapport Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Beerepoot, F. & Th. van Meurs, 2009: Op zoek naar de oude Laurentius, in: *Rondom de Leeuw* 2009, 43-46.

Besteman, J.C., 1990: North Holland AD 400-1200: turning tide or tide turning?, in J.C. Besteman, J.M. Bos & H.A. Heidinga (eds.), *Medieval Archaeology in the Netherlands. Studies presented to H.H. van Regteren Altena*, Assen/Maastricht.

Boon, P. 1996: Bouwers van de zee. Zeevarenden van het Westfriese platteland c. 1680-1720, *Hollandse Historische Reeks* 26, Den Haag.

Brandts Buys, L., 1974: *De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier*.

Brandts Buys, L., 2004: De ontwikkelingsgeschiedenis in: J.J. Schilstra e.a., *De stolp te kijk. De stolpboerderij toen, nu en straks*, Wormerveer, 36-69.

Brieffies, P., 2003: *Tussen Dracht en Evendeel, schetsen uit de historie van Hoogkarspel, Blokker en Westwoud*, Zwaag.

Corver, B.A., 2008: *Rijperweg 52 te Middenbeemster. Een kijkje in en onder de stolp. Een archeologische opgraving. ADC-rapport* 876, Amersfoort.

Duijn, D.M., 2013: *Een 17de-eeuwse stolpboerderij uit de grond. Archeologisch onderzoek langs de Bangert in Zwaag, gemeente Hoorn*, Archeologie West-Friesland (WAR 57), Hoorn.

Duijn, D.M., 2014: *Vier eeuwen vierkant langs de Wijzend. Archeologisch, bouwhistorisch, dendrochronologisch en historisch onderzoek naar een stolpboerderij aan de Binnenwijzend 100, gemeente Drechterland*, Archeologie West-Friesland (WAR 70), Hoorn.

Duijn, D.M., P.C. Meijers & C.P. Schrickx, 2012: *De oudste stolp van West-Friesland? Het onderzoek naar een 16de-eeuwse stolpboerderij in Hoogkarspel, gemeente Drechterland*, Archeologie West-Friesland (WAR 39), Hoorn.

Gerritsen, S., 2013: *Advies en voorlopige resultaten naar aanleiding van het inventariserend archeologisch onderzoek aan de Streekweg 269-275, te Hoogkarspel (plangebied nieuw gemeentehuis Drechterland*, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Gerritsen, S., 2014: Inventariserend archeologisch onderzoek door middel van proefsleuven en boringen aan de Streekweg 269-275 in Hoogkarspel, gemeente Drechterland, Archeologie West-Friesland (WAR 71), Hoorn.

Halbertsma, H., 1967: Hoogkarspel, in: BKNOB, s.p.

Jong, S. de, 1985: *Vijf Noord-Hollandse boerderijbestekken uit de eerste helft van de 17e eeuw. Een studie over het ontstaan en de bouw van stolpboerderijen*, Arnhem.

Leijnse, K., 2009: *Plangebied Dorpsstraat 32 te Obdam, gemeente Koggenland. Archeologisch vooronderzoek: proefsleuven. RAAP-rapport* 1956, Weesp.

Leijnse, K., 2009: 'Stenen en stiepen', *Vrienden van de stolp nieuwsbrief 59*, 3-5.

Numan, A.M., 2005: *Noord-Hollandse kerken en kapellen in de Middeleeuwen, ca. 720-1200*, Zutphen.

Pols, M. S., 1885: *Westfriesche stadsrechten*, deel 1 en 2, Den Haag.

Ruitenberg, P., 2002: *Een welbekante roggebroodbakkerij. Pand, bewoners en omgeving 1643-2002*, Bovenkarspel.

Verduin, J. & M.H. Bartels, 2014: *Archeologische Quickscan voor het plangebied Streekweg 293 te Hoogkarspel, gemeente Drechterland*, Archeologie West-Friesland, Hoorn (projectvoorbereidingsnr. 14233).

Bijlage 1: Boorstaten

Boorstaten veldtoets Streekweg 289-293

boring: 400-1

datum: 5-12-2014, X: 141.030,00, Y: 523.178,00, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,80, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Drechterland, plaatsnaam: Hoogkarspel, opdrachtgever: Het Grootslag, uitvoerder: Archeologie West-Friesland, opmerking: in loods, in oud boorgat milieuboring (verstoord)

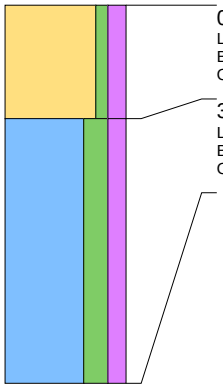

0 cm -Mv / 0,80 m -NAP
Lithologie: zand, zwak siltig, matig humeus, donkerbruingrijs, uiterst fijn
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Opmerking: gemengd met Ks3 h2, brokkig

30 cm -Mv / 1,10 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, matig humeus, donkerbruingrijs, schelpfragment
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Opmerking: met recente spijker

Einde boring op 100 cm -Mv / 1,80 m -NAP

boring: 400-2

datum: 5-12-2014, X: 141.011,00, Y: 523.116,00, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,80, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Drechterland, plaatsnaam: Hoogkarspel, opdrachtgever: Het Grootslag, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

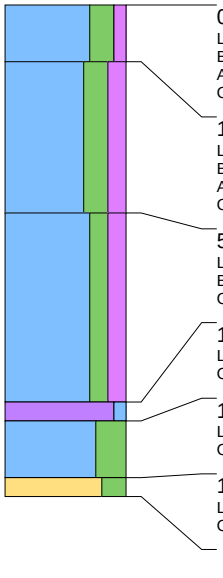

0 cm -Mv / 0,80 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, bruingrijs
Bodemkundig: interpretatie: bouwvoor
Archeologie: enkel fragment bouwpuin (onbepaald)
Opmerking: met vlekjes zand

15 cm -Mv / 0,95 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, matig humeus, donkerbruingrijs, zeer stevig
Bodemkundig: interpretatie: ophogingslaag
Archeologie: spikkels houtskool, veel fragmenten bouwpuin, grind
Opmerking: brokkig, met mortel en baksteen

55 cm -Mv / 1,35 m -NAP
Lithologie: klei, matig siltig, matig humeus, donkerbruingrijs, zeer stevig
Bodemkundig: interpretatie: ophogingslaag
Opmerking: vlekkerig, met baksteenpuntjes en as

105 cm -Mv / 1,85 m -NAP
Lithologie: veen, mineraalarm, bruin, veen (niet gedifferentieerd)
Opmerking: natuurlijk veen

110 cm -Mv / 1,90 m -NAP
Lithologie: klei, uiterst siltig, grijs, kalkloos
Opmerking: natuurlijke klei, kalkloos

125 cm -Mv / 2,05 m -NAP
Lithologie: zand, sterk siltig, lichtgrijs, uiterst fijn, kalkrijk
Opmerking: natuurlijk zand, kalkrijk

Einde boring op 130 cm -Mv / 2,10 m -NAP

boring: 400-3

datum: 5-12-2014, X: 141.017,00, Y: 523.101,00, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,80, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Drechterland, plaatsnaam: Hoogkarspel, opdrachtgever: Het Grootslag, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

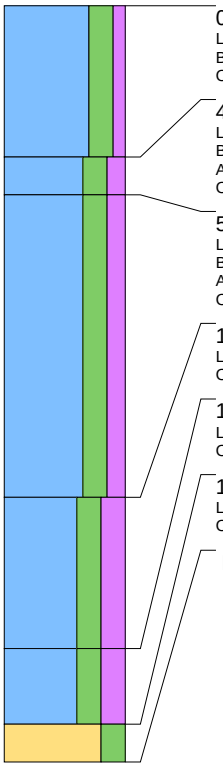

0 cm -Mv / 0,80 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, bruingrijs
Bodemkundig: interpretatie: bouwvoor
Opmerking: met brokken Zs2, verrommeld

40 cm -Mv / 1,20 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, matig humeus, donkerbruingrijs, stevig
Bodemkundig: interpretatie: ophogingslaag
Archeologie: fragmenten bouwpuin
Opmerking: met baksteen en mortel

50 cm -Mv / 1,30 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, matig humeus, donkerbruingrijs, zeer stevig, schelpfragment
Bodemkundig: interpretatie: ophogingslaag
Archeologie: spikkels houtskool, enkel fragment onverbrand bot, fragmenten aardewerk, fragmenten bouwpuin
Opmerking: op 85 cm brok baksteen, op 95 cm vondst 1: bot, aardewerk

130 cm -Mv / 2,10 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, sterk humeus, bruin
Opmerking: met zandbijmenging, verrommeld, venig, verstoord??

170 cm -Mv / 2,50 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, sterk humeus, donkerbruin, kalkloos
Opmerking: natuurlijke klei, kalkloos

190 cm -Mv / 2,70 m -NAP
Lithologie: zand, sterk siltig, lichtblauw, uiterst fijn, kalkrijk
Opmerking: natuurlijk zand, kalkrijk

Einde boring op 200 cm -Mv / 2,80 m -NAP

boring: 400-4

datum: 5-12-2014, X: 141.017,00, Y: 523.134,00, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,80, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Drechterland, plaatsnaam: Hoogkarspel, opdrachtgever: Het Grootslag, uitvoerder: Archeologie West-Friesland, opmerking: in verstoord tracé van zandpad

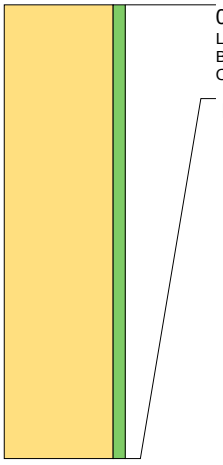

0 cm -Mv / 0,80 m -NAP
Lithologie: zand, zwak siltig, lichtbruin, matig grof, schelpfragment
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Opmerking: zand, opgebracht (na uitgraven klei) voor aanleg pad

Einde boring op 120 cm -Mv / 2,00 m -NAP

boring: 400-5

datum: 5-12-2014, X: 141.008,00, Y: 523.130,00, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,80, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Drechterland, plaatsnaam: Hoogkarspel, opdrachtgever: Het Grootslag, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

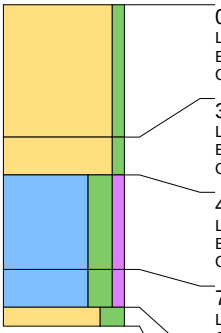

0 cm -Mv / 0,80 m -NAP
Lithologie: zand, zwak siltig, lichtbruin, matig fijn
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Opmerking: verstoorde bovenlaag

35 cm -Mv / 1,15 m -NAP
Lithologie: zand, zwak siltig, lichtbruin, matig fijn
Bodemkundig: interpretatie: menglaag
Opmerking: gemengd met Ks3 bruin-grijs

45 cm -Mv / 1,25 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, bruingrijs
Bodemkundig: interpretatie: ophogingslaag
Opmerking: vlekkerig, met as, op 60 cm aardewerk: vondst 2

70 cm -Mv / 1,50 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, zwak humeus, bruingrijs, kalkloos
Opmerking: met zandvlekjes, kalkloos

80 cm -Mv / 1,60 m -NAP
Lithologie: zand, sterk siltig, lichtgrijs, uiterst fijn, kalkrijk
Opmerking: natuurlijk zand, kalkrijk

Einde boring op 85 cm -Mv / 1,65 m -NAP

boring: 400-6

datum: 5-12-2014, X: 141.035,00, Y: 523.110,00, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,80, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Drechterland, plaatsnaam: Hoogkarspel, opdrachtgever: Het Grootslag, uitvoerder: Archeologie West-Friesland, opmerking: boring stuikte op boomwortel of leiding

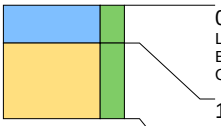

0 cm -Mv / 0,80 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, bruingrijs
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Opmerking: vlekkerig

10 cm -Mv / 0,90 m -NAP
Lithologie: zand, sterk siltig, bruingrijs, matig fijn
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Opmerking: met lichte vlekjes, vlekkerig

Einde boring op 30 cm -Mv / 1,10 m -NAP

boring: 400-7

datum: 5-12-2014, X: 141.035,00, Y: 523.112,00, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,80, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Drechterland, plaatsnaam: Hoogkarspel, opdrachtgever: Het Grootslag, uitvoerder: Archeologie West-Friesland, opmerking: boring stuikte op boomwortel of leiding

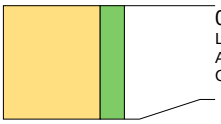

0 cm -Mv / 0,80 m -NAP
Lithologie: zand, sterk siltig, bruingrijs, matig fijn, schelpfragment
Archeologie: grind
Opmerking: met stukken boomwortel, brokkig

Einde boring op 30 cm -Mv / 1,10 m -NAP

boring: 400-8

datum: 5-12-2014, X: 141.039,00, Y: 523.113,00, precisie locatie: 1 dm, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, hoogte: -0,80, precisie hoogte: 1 cm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: plantsoen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Drechterland, plaatsnaam: Hoogkarspel, opdrachtgever: Het Grootslag, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

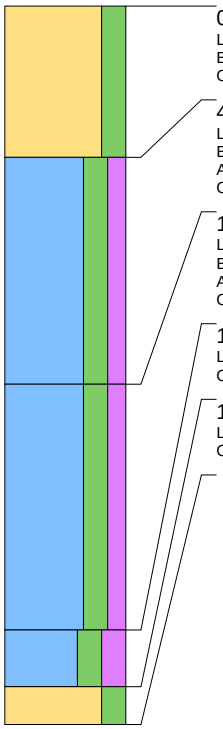

0 cm -Mv / 0,80 m -NAP
Lithologie: zand, sterk siltig, bruingrijs, matig fijn
Bodemkundig: interpretatie: verstoord
Opmerking: vermengd met Ks3, verrommeld

40 cm -Mv / 1,20 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, matig humeus, donkerbruingrijs, zeer stevig, schelpfragment
Bodemkundig: interpretatie: ophogingslaag
Archeologie: spikkels houtskool, fragmenten aardewerk, fragmenten bouwpuin
Opmerking: met baksteen, mortel, op 80 cm assig, op 90 cm aardewerk: vondst 3 en houtskool

100 cm -Mv / 1,80 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, matig humeus, donkerbruingrijs
Bodemkundig: interpretatie: ophogingslaag
Archeologie: spikkels houtskool, fragmenten aardewerk
Opmerking: met houtskool en as, op 110 cm aardewerk: vondst 4

165 cm -Mv / 2,45 m -NAP
Lithologie: klei, sterk siltig, sterk humeus, donkerbruingrijs, kalkloos
Opmerking: natuurlijke klei, venig

180 cm -Mv / 2,60 m -NAP
Lithologie: zand, sterk siltig, lichtblauw, uiterst fijn, kalkrijk
Opmerking: natuurlijk zand, kalkrijk

Einde boring op 190 cm -Mv / 2,70 m -NAP

ISSN 2210-5364